

**DAUGAVPILS UNIVERSITĀTE
DAUGAVPILS UNIVERSITY**

**VĒSTURE:
AVOTI UN CILVĒKI**

XXVII

**HISTORY:
SOURCES AND PEOPLE**

**DAUGAVPILS UNIVERSITĀTE
AKADĒMISKAIS APGĀDS "SAULE"**

2024

Saleniece, I., atb. red. *Vēsture: avoti un cilvēki. XXVII*. Daugavpils: Daugavpils Universitātes Akadēmiskais apgāds "Saule", 2024. 190 lpp.

Daugavpils Universitātes zinātnisko rakstu krājums "Vēsture: avoti un cilvēki" ir anonīmi recenzēts periodisks izdevums ar starptautisku zinātniskās redakcijas kolēģiju. Tā mērķis ir prezentēt aktuālo pētījumu rezultātus vēstures zinātnes, kā arī historiogrāfijas un vēstures palīdzinātņu jomā. Rakstu krājums iznāk vienu reizi gadā latviešu, angļu un krievu valodā.

Redkolēģija

Irēna Saleniece (Daugavpils Universitāte, Latvija) – atbildīgā redaktore
Sandra Grigaravičiūtē (Lietuvas Genocīda un pretošanās pētniecības centrs, Lietuva)

Maija Grizāne (Daugavpils Universitāte, Latvija)

Ēriks Jēkabsons (Latvijas Universitāte, Latvija)

Andris Levāns (Latvijas Universitāte, Latvija)

Olaf Mertelsmann (Tartu Universitāte, Igaunija)

Henrihs Soms (Daugavpils Universitāte, Latvija)

Geoffrey Swain (Glāzgovas Universitāte, Apvienotā Karaliste)

Vitālijs Šalda (Daugavpils Universitāte, Latvija)

Michal Šimáně (G. Mendeļa Universitāte, Čehija)

Juris Urtāns (Latvijas Kultūras akadēmija, Latvija)

Literārie redaktori:

Jana Butāne-Zarjuta, Sandra Meškova, Anatolijs Kužņecovs

Tehniskie redaktori:

Žanete Gabranova, Laima Grišule

Makets:

SIA "AR Drukātava"

Iekļauts EBSCO datubāzē.

ISSN 978-9934-39-021-0

© Daugavpils Universitāte, 2024

Saleniece, I., ed. *History: Sources and People. XXVII*. Daugavpils: Daugavpils University Academic Press "Saule", 2024. 190 p.

The collection of articles "History: Sources and People" of Daugavpils University is a double-blind peer-reviewed periodical with the international editorial board. It publishes articles aimed at presenting the research findings in the field of history, as well as historiography and auxiliary historical disciplines. It is published once a year in Latvian, English, and Russian.

Editorial Board

Irēna Saleniece (Daugavpils University, Latvia) – editor in chief
Sandra Grigaravičiūtė (Genocide and Resistance Research Centre of Lithuania, Lithuania)
Maija Grizāne (Daugavpils University, Latvia)
Ēriks Jēkabsons (University of Latvia, Latvia)
Andris Levāns (University of Latvia, Latvia)
Olaf Mertelsmann (University of Tartu, Estonia)
Henrihs Soms (Daugavpils University, Latvia)
Geoffrey Swain (University of Glasgow, United Kingdom)
Vitālijs Šalda (Daugavpils University, Latvia)
Michal Šimáně (Mendel University, Czech Republic)
Juris Urtāns (Latvian Academy of Culture, Latvia)

Literary editors:

Jana Butāne-Zarjuta, Sandra Meškova, Anatolijs Kuzņecovs

Technical editors:

Žanete Gabranova, Laima Grišule

Lay-out:

RA Drukātava Ltd

Included in EBSCO database.

ISSN 978-9934-39-021-0

© Daugavpils University, 2024

SATURS / CONTENTS

Una Bērente

Etnogrāfisko slieču transportlīdzekļu historiogrāfija
un izpētes perspektīvas..... 6

Haralds Bruņinieks

Lietisko avotu liecības par nacionālajiem partizāniem
Ilūkstes apriņķī (1945–1949)..... 14

Rūdolfs Brūzis

Arheoloģiskie izrakumi Višķu sinagogas vietā..... 24

Guntis Gerhards, Antonija Vilcāne, Elīna Pētersone-Gordina

Vikingu laikmets Latvijā: Lejasbitēnu kapulauka
starpdisciplināra izpēte..... 31

Anna Jabłońska

The Image of the Past in Songs between the Middle Ages (10th c.)
and the 18th Century in Poland 39

Audronē Janužytė

Becoming a Dissident: The Cases of Aleksandras Štromas
and Tomas Venclova..... 46

Juris Jefuni

“Sakrālās valsts” ideja un krievu diaspora Latvijā (1918–1940)..... 57

Inta Krūmiņa

Latvijas Satversmes sapulces Izglītības komisijas darbība (1920–1922) 72

Maija Krūmiņa

Latvijas iedzīvotāju bēgļu gaitas Vācijas teritorijā 1944.–1945. gadā..... 79

Сигитас Лужис

От сражений с поляками к схватке с французами: пярлойские
партизаны в Клайпедском «восстании» 1923 г. 87

Vladislavs Malahovskis

Latgaliskuma jautājums latgaliešu emigrācijas pārstāvju korespondencē
un publicistikā 96

Александр Петров

Охрана природы в Советской Латвии: материалы Комитета народного
контроля Латвийской ССР (1965–1990)..... 103

Galina Sedova (Nun Euphrosyne)

Organ Master Edouard Schultz: from Dinaburg to Polotsk,
the 19th century 115

Marika Selga

The Robert F. Kelley Papers in the Georgetown University Special Collection	125
--	-----

Henrihs Soms

Ukrainas valstiskuma veidošanās Latvijas preses skatījumā: 20. gadsimta sākums – 1920. gads.....	132
---	-----

Kaspars Strods

Jūras transports Latvijā līdz Pirmajam pasaules karam: ieskats Latvijas PSR un atjaunotās Latvijas Republikas historiogrāfijā	142
--	-----

Vitālijs Šalda

Jautājums par dzimto valodu kā mācību valodu Latvijas tautskolās 1914.–1919. gadā	153
--	-----

Michal Šimáně

Restoration of Secondary Vocational Education after World War II during the Third Czechoslovak Republic (1945–1948).....	168
---	-----

Juris Urtāns

Latgales pilskalnu saraksti (19. gadsimta vidus – 20. gadsimta sākums).....	178
--	-----

Ziņas par autoriem / Authors	186
---	------------

Una Bērente

Etnogrāfisko slieču transportlīdzekļu historiogrāfija un izpētes perspektīvas

Atslēgas vārdi: slieču transports, lietiskie avoti, rakstītie avoti, attēlojošie avoti, starpdisciplināritāte, etnogrāfiskie eksperimenti, raktās slieces, liektās slieces

Kopsavilkums

Laika posms no 19. gs. līdz 20. gs. pirmajai pusei bija piesātināts ar sociāliem, politiskiem un ekonomiskiem notikumiem. Šajā periodā būtiska ir transporta nozīme. Vērojama strauja ziemas transportlīdzekļu attīstība no vienkāršām, masīvām rakto slieču ragavām līdz raukto jeb liekto slieču kamanām. Periods noslēdzas līdz ar kolhozu izveidi okupētajā Latvijā un mehanizēta transporta izmantošanu ikdienas lauka darbos. Zemnieki no 19. gs. līdz 20. gs. pirmajai pusei veidoja lielāko daļu Latvijas iedzīvotāju, un no to mobilitātes, tostarp gada sniegotajā periodā ar slieču transportlīdzekļiem, lielā mērā bija atkarīga pašu eksistence, muižu ekonomika, vēlāk arī pilsētnieku apgāde ar pārtiku. Rakstā skatītas galvenās atšķirības starp abu tipu braucamrikiem – ragavām un kamanām, raksturoti to slieču izgatavošanas paņēmieni. Transportlīdzekļu pētniecībā būtiska nozīme ir lietisko un rakstīto avotu analīzei. Mūsdienu etnogrāfijas zinātne šādai tēmai izvirza vairākus novītārus izaicinājumus: noteikt transporta daļu un detaļu izgatavošanas materiālus un tehnoloģijas, bojājumu cēloņus un to novēršanas risinājumus. Pētījuma metodoloģiju raksturo starpdisciplināritāte – izmantotas etnogrāfijas, vēstures, mākslas vēstures, folkloristikas, vēsturiskās valodniecības u. c. zinātņu metodes. Būtiska ir etnogrāfisku eksperimentu pieredze un to pirmsdokumentācijas sagatavošana. Eksperimentālā etnogrāfija ir nepieciešama, lai atjaunotu, papildinātu zināšanas par transporta izveides tehnoloģiju, kuras nav bieži sastopamas rakstīto avotu klāstā. Dažreiz eksperiments ir vienīgais veids, kā atjaunot zināšanas par transporta izveides gaitu no koka atrašanas mežā līdz gatavām, funkcionējošām ragavām. Iespējams, amatnieks savu prasmi turējis noslēpumā (amatnieka noslēpums) vai etnogrāfu interviju laikā šīs zināšanas šķita tik pašsaprotamas, ka nav pieminētas.

Ievads

No 18. gs. līdz 20. gs. pirmajai pusei Austrumbaltijā vienīgie transporta līdzekļi zemnieka sētā ziemā bija darba ragavas un kamanas. Ragavas bija galvenokārt ikdienas darbu veikšanas līdzeklis (Latviešu konversācijas vārdnīca

1938–1939, 34836), turpretī kamanas lietoja cilvēku pārvadāšanai ziemā un iespēju robežās centās ornamentēt un dekorēt (Latviešu konversācijas vārdnīca 1932–1933, 15236–15242). Slieču transportlīdzekļiem gada sniegotajā periodā bija izšķiroša loma zemnieku mobilitātē. Tā lielā mērā noteica pašu zemnieku eksistenci, muižu ekonomiku, vēlāk arī pilsētnieku apgādi ar pārtiku. Līdz 19. gs. sākumam tika izgatavotas darba ragavas ar raktajām sliecēm. Raktā tipa slieču nosaukums pasaka priekšā, no kā un kādā veidā tika taisītas slieces. Tām pamatā bija taisns koka stumbrs, kam uz augšu vērsts saknes likums. Izraktā, likā sakne veidoja ragus daļu, bet koka stumbrs – pa ceļu slidošo daļu. Sākot ar 19. gs. pirmo pusi, zemnieka sētā slieces sāka veidot liekšanas tehnikā. To gatavošanas process bija komplicētāks un sastāvēja no pieciem posmiem, taču šāda veida slieces varēja pielāgot dažādu zemnieku darbu specifikai. 19. gs. beigās transportlīdzekļu koka detaļu liekšanā un slieču izveidē sāka specializēties zemnieki – amatnieki, un šie darbi kļuva par algotu profesiju.

Raksta saturs iekļaujas plašākā pētījumā par zemnieku mobilitāti; analizēti lietiskie, rakstītie un attēlojošie vēstures avoti, lai izpētītu slieču transporta vēsturisko attīstību, tipoloģiju, izgatavošanas un izmantošanas hronoloģiju, reģionālo ietekmi būvniecībā un koka amatniecības attīstībā. Būtiska nozīme ir autores pieredzei etnogrāfisko eksperimentu veikšanā, izgatavojot rakto slieču ragavas, kā arī divas vertikālās liektuves un vienu horizontālo lagrietu (pusapaļš koka šablons, ap ko liec ragavu slieču galus), izliecot abu veidu – apaļkoka un šķelta koka – slieces, un etnogrāfisko eksperimentu rezultātu pirmdokumentācijas sagatavošanā.

Pētījuma avotu bāze un historiogrāfija

Lai pētītu slieču transportlīdzekļus, vispirms jāapzina lietiskie avoti, kuri glabājas galvenokārt muzejos. Latvijas Etnogrāfiskajā brīvdabas muzejā (LEBM) atrodas viena no lielākajām ziemas un vasaras transportlīdzekļu kolekcijām (BDM, BDMzpm). Muzejā glabājas vairāk nekā 150 vienību, kas vāktas visā Latvijas teritorijā. Šie lietiskie avoti datējami no 19. gs. sākuma līdz 20. gs. 70. gadiem.

Vieni no pirmajiem rakstītajiem un attēlojošiem avotiem ir Johana Kristofa Broces (*Johann Christoph Brotze*, 1742–1823) zīmējumi un apraksti. Viņa darbu izdevumos (Broce 1992; Broce 2002) skicēti zemnieku un pilsētnieku izmantotie ziemas un vasaras transportlīdzekļi, kā arī sniegti nelieli apraksti par tiem. Augusta Bilenšteina (*August Johann Gottfried Bielenstein*, 1826–1907) darbā “Latviešu koka iedzīves priekšmeti” (Bilenšteins 2007) publicētas slieču un riteņu transportlīdzekļu skices, sniegts detalizēts ieskats 19. gs. otrajai pusei raksturīgajā

kokmateriālu izvēlē, par izveides paņēmieniem, transportlīdzekļu un to detaļu nosaukumu etimoloģiju.

Izglītības ministrijas Pieminekļu valdes (PV) rīkotās lauka ekspedīcijas norisinājās no 1923. līdz 1944. gadam. Ievāktās ziņas (apraksti, skices, fotogrāfijas) datējamas ar laiku no 19. gs. vidus līdz 20. gs. 30. gadiem (ZEA kolekcija, mape nr. 57). Etnogrāfiskās ekspedīcijas un lauka pētījumus turpināja Latvijas PSR Vēstures institūta etnogrāfi no 1948. līdz 1985. gadam (LVI E). Ziņas ievāktas par visu Latvijas teritoriju un datējamas no 19. gs. beigām līdz 20. gs. 70. gadiem.

Atzīmējami arī citi vizuālie avoti par slieču transportlīdzekļiem. Jāmin latviešu mākslinieka, zemnieku dzīves atspoguļotāja Ādama Alkšņa (1864–1897) 19. gs. otrajā pusē tapušie zīmējumi (Bērziņa 2020), bērnu rotaļlietas (BDM 35371:1, BDM 35371:3), kā arī ģimenes foto. Šie avoti tiek analizēti, ja to centrālais vai perifēriālais objekts ir slieču transportlīdzeklis. Izpētē noderīgi ir folkloras avotu dati. Lai gan šiem avotiem trūkst hronoloģiskas piesaistes, pētījuma kontekstā šos avotus iespējams hronoloģizēt, jo nereti tajos minētas specifiskas, noteiktam laika posmam un reģionam atbilstošas slieču transportlīdzekļu daļas un detaļas vai rotājumi.

Slieču transportlīdzekļi līdz šim Latvijā ir maz pētīta tēma, kam veltītas vien divas publikācijas, kurās analizēti gan slieču, gan riteņu transportlīdzekļi. Pirmā publikācija tapusi 20. gs. 30. gados (Zalts 1932, 271–299), tajā izmantoti galvenokārt PV rīkoto lauka ekspedīciju materiāli (apraksti, skices, fotogrāfijas). 20. gs. 80. gadu (Cimermanis 1973, 189–214) publikācijā izmantoti LV PSR Vēstures institūta ekspedīciju materiāli un autora personīgais arhīvs. Abos rakstos skaidrota vispārēja slieču transporta uzbūve un pielietojums. Divi referatīva formāta raksti publicēti Zinātniskās atskaides sesijas materiālos par arheologu un etnogrāfu pētījumu rezultātiem (ZASM) (Lūsis 1981, 71–76; Lūsis 1984, 77–82). Tajos analizēta zirga loku izveide, kam tehnoloģiski līdzīgs ir arī slieču liekšanas process.

Latvijas historiogrāfijā trūkst vienotas slieču transporta terminoloģijas un tipoloģijas. Līdzšinējās publikācijas neskar tādus būtiskus jautājumus kā kokamatniecība, izgatavošanas materiāli, tehnoloģija, metodes, defekti, to rašanās un novēršanas, transportlīdzekļu attīstības hronoloģija.

Starpdisciplināritāte slieču transporta pētniecībā

Neliels publicētās informācijas apjoms, kā arī mūsdienu zinātnes attīstība etnogrāfiskā slieču transporta izpētei izvirza jaunus pētnieciskus izaicinājumus. Lai veiktu augstas kvalitātes pētījumu, vispirms jānosaka pētāmo objektu strukturizēšana, kam savukārt nepieciešams autores radītais tipoloģiskais

dalījums – sagatavots atbilstoši tipoloģijas metodes pamatprincipiem (Klein 1991, 8). Tās izmantošanas mērķis ir jau avotu vākšanas stadijā nodalīt atšķirīgus slieču transportlīdzekļu tipus un tos atbilstoši tipoloģizēt. Vispirms slieču transportlīdzekļi dalās pēc slieču izgatavošanas tehnikas (raktās vai liektās slieces). Būtiski ir nodalīt slieču braucamriku divus galvenos tipus – ragavas vai kamanas – un to apakštipus. Atsevišķi izdalāmi slieču transportlīdzekļi, kas paredzēti tikai viena, noteikta darba veikšanai, piemēram, baļķu ragaviņas vai akmeņu pārvietojamās ragavas. Izmantota arī vēstures salīdzināšanas metode (Mintaurs 2024), ņemot vērā kamanu izveides laiku, vietu un amatnieku, apzināt un salīdzināt lokālo materiālu, meklēt analogijas Austrumeiropā un Ziemeļeiropā.

Moderna etnogrāfiska pētījuma metodoloģija ir starpdisciplināra, tiek izmantotas bioloģijas un ķīmijas zinātņu metodes. Dendrohronoloģiskā metode pēti un datē koku gadskārtas, to struktūrā ietverto informāciju izmantojot gan vides, gan vēstures hronoloģijā (Zunde 2003, 4). Metode nepieciešama, lai noteiktu transportlīdzekļu izgatavošanā un labojumos izmantotās koku sugas, to iegūšanas ģeogrāfiju. Savukārt socioloģijā izmantojamās kvalitatīvās un kvantitatīvās metodes (Kļaviņa 1999, 19–21) pielietotas, lai analizētu rakstītajos avotos fiksētās prasmes un iemaņas, darbarīkus, tehnoloģijas un to attīstību. Attēlojošo avotu objektīvai raksturošanai izmantota ikonogrāfiskās analīzes metode (Celmiņa-Ķeirāne 2019, 7–8), lai pētītu noteiktu sižetu vai personas attēlošanu vienā laikā un telpā ar slieču transportlīdzekļu daļām un detaļām, tā paplašinot avotu kultūrvēsturisko kontekstu. Pētījumā izmantota vēsturiskā etimoloģija (Karulis 1992), analizējot slieču transportlīdzekļu, to daļu un detaļu nosaukumu attīstību. Metode palīdz nošķirt literāros ragavu un kamanu nosaukumus no kultūrvēsturiskajos apgabalos lietotajiem (Reķēna 1975, 285–315).

Etnogrāfisko eksperimentu nozīme pētniecībā

Būtiska moderna etnogrāfiska pētījuma komponente ir eksperiments. Tā kā mūsdienās šādus transportlīdzekļus ikdienā vairs neražo un aktīvi neizmanto, ir zudušas prasmes tos izgatavot. Eksperimentālās etnogrāfijas mērķis ir, balstoties uz lietiskajiem un rakstītajiem avotiem, ekspedīciju materiāliem un literatūru, ar senajiem paņēmieniem un darba rīkiem atdarināt raktās ragavas un apaļkoku, šķeltu koku slieču izgatavošanas procesu. Nereti eksperiments ir vienīgais veids, kā atjaunot zināšanas par transporta izveides gaitu no koka atrašanas mežā līdz gatavām, funkcionējošām ragavām, kā arī tā saucamā “amatnieka noslēpuma” atklāšanu, jo amatnieks savu prasmi turējis noslēpumā vai etnogrāfu interviju laikā šīs zināšanas šķita tik pašsaprotamas, ka nav pieminētas. Kā piemērs atzīmējamās rakto slieču ragavas. Līdz mūsdienām šīs ragavu slieču tips ir reti

saglabājies, jo šāda tipa transportu neapkala, tas bija ikdienas darba instruments un to vidējais kalpošanas ilgums bija pieci – seši gadi (Frīdbergs, Dāvidsons 1931, 4). Pārsvārā zemnieks šāda veida ragavas veidoja saimniecībā uz vietas. Kad ragavas nokalpoja, tika izgatavotas jaunas. Daudz vairāk neskaidrību ir par sarežģītāk veidotajām rauktajām jeb liektajām sliecēm. Liekto slieču izveides process bija sarežģīts un laikietilpīgs, tam bija nepieciešamas īpašas zināšanas. Tāpēc 19. gs. beigās latviešu un krievu zemnieku vidū sastopami kokamatnieki, kuri specializējās koka liekšanā, slieču, zirga iejūga loku, ratu riteņu un veselu ziemas transportlīdzekļu izveidē (Alsupe 1973, 83–96).

Izmantojot eksperimentālo etnogrāfiju, analizējot lietiskos avotus un veicot eksperimentus, tiek atjaunotas un papildinātas zināšanas par izveides tehnoloģiju. Praktisko eksperimentu gaitā iespējams noskaidrot katras koku sugas sautēšanas un liekšanas īpatnības, tehnoloģisko izgatavošanas sarežģītību un laikietilpību. Pēc ragavu izgatavošanas un izmantošanas iespējams analizēt slieču transportlīdzekļu bojājumu rašanās cēloņus un labošanas risinājumus. Šādā veidā var precizēt zināšanas par garo izgatavošanas procesu no koka atrašanas mežā līdz funkcionējošām ragavām. Jauniegūtā informācija būtiski papildina pētījumu par slieču transportlīdzekļu izgatavošanu, lietojumu un labošanas paņēmieniem.

Secinājumi

19.–20. gs. sākumā katrā zemnieka sētā bija vairāki transportlīdzekļu veidi, to izmantojums tika pielāgots gadalaikam, paveicamajam darbam, izklaides un svinīgiem izbraucieniem. Taču etnogrāfisko transportlīdzekļu historiogrāfija nesniedz izsmeļošu priekšstatu par slieču izgatavošanu un izmantošanu zemnieku saimniecībā.

Lai izstrādātu pilnvērtīgu pētījumu par slieču transportlīdzekļiem un to attīstību, jāanalizē dažāda veida avoti, jāizpēta slieču transporta vēsturiskā attīstība, tipoloģija, izgatavošanas un izmantošanas hronoloģija, reģionālās ietekmes būvniecībā, koka amatniecības attīstība. Tāpēc mūsdienās slieču transportlīdzekļu izpētes metodoloģiju raksturo starpdisciplināra pieeja ar dažādām humanitāro, sociālo un eksakto zinātņu metodēm un etnogrāfisko eksperimentu rezultātiem, kas būtiski papildina pētījumu.

Saīsinājumi

BDM – Latvijas Etnogrāfiskā brīvdabas muzeja pamatkrājuma priekšmetu signatūra

BDMzpm – Latvijas Etnogrāfiskā brīvdabas muzeja palīgkrājuma priekšmetu signatūra

LEBM – Latvijas etnogrāfiskais brīvdabas muzejs

LVI E – Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūta Etnogrāfisko materiālu krātuve

ZAE kolekcija – Latvijas Nacionālā vēstures muzeja Rokrakstu, zīmējumu, fotoattēlu un dokumentu kolekcija

Avotu un literatūras saraksts

Latvijas Nacionālā vēstures muzeja Vēstures departaments, Etnogrāfijas nodaļas Pamatfondu grāmatas: Rokrakstu, zīmējumu, fotoattēlu un dokumentu kolekcija, kurā ietilpst Pieminekļu valdes materiāli. ZEA kolekcija, mape nr. 57.

Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūta Etnogrāfisko materiālu krātuve, LVI E.

Bilenšteins, A. (2007) *Latviešu koka celtnes un iedzīves priekšmeti. Otrā daļa. Latviešu koka iedzīves priekšmeti*. Rīga: Jumava.

Broce, J. K. (1992) *Zīmējumi un apraksti*. 1. sēj.: *Rīgas skati, ļaudis un ēkas*. Red. T. Zeids. Rīga: Zinātne.

Broce, J. K. (2002) *Zīmējumi un apraksti*. 3. sēj.: *Latvijas mazās pilsētas un lauki*. Red. T. Zeids, R. Bramane, G. Straube. Rīga: Zinātne.

Alsupe, A. (1973) Amatniecības nozares Latgalē 19. gs. otrajā pusē. *Arheoloģija un etnogrāfija X*. Rīga: Zinātne, 81.–112. lpp.

Bērziņa, A. (2020) *Ādams Alksnis*. Rīga: Neputns.

Celmiņa-Ķeirāne, A. (2019) *Latviešu mitoloģija vizuālā un verbālā tekstā (1880–1945)*. LU Promocijas darbs. Rīga.

Cimermanis, S. (1973) Transporta līdzekļi Latgales zemnieku saimniecībās 19. gs. beigās un 20. gs. pirmajā pusē. *Arheoloģija un etnogrāfija X*. Rīga: Zinātne, 189.–214. lpp.

Frīdbergs, A. un Dāvidsons, P. (1931) *Lauksaimniecības grāmatvedības rezultāti 1927–1928*. Rīga.

Karulis, K. (1992) *Latviešu etimoloģijas vārdnīca*. 1. sējums: A–O, 2. sējums: P–Ž. Rīga: Avots.

Klein, L. S. (1991) *Arheologiskā tipoloģija*. Leningrad: Izdatel'stvo Akademiji nauk SSSR.

Kļaviņa, S. (1999) Latviešu valoda kvantitatīvās lingvistikas spoguļi. *Baltu filoloģija VIII. Latvijas Universitātes zinātniskie raksti*. 619. sēj. P. Vanags (atb. red.). Rīga: LU, 19.–26. lpp.

Mintaurs, M. (2024) Vēstures salīdzinošā metode. *Nacionālā enciklopēdija*. Pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/1947-v%C4%93stures%20sal%C4%ABdzi%C5%A1%C4%81-metode> (skat. 18.10.2024.)

Latviešu konversācijas vārdnīca (1938–1939). *Latviešu konversācijas vārdnīca XVIII*. Šķirklis: ragavas 34836–34839.

Latviešu konversācijas vārdnīca (1932–1933). *Latviešu konversācijas vārdnīca VIII*. Šķirklis: kamanas 15241–15242.

Lūsis, S. (1981) Loku un slieču liekšana Pededzes lejteces apmetnēs 20. gs. 20.–30. gados. *Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu un etnogrāfu 1980. gada pētījumu rezultātiem*. Rīga: Zinātne, 71.–76. lpp.

Lūsis, S. (1984) Loku un slieču liekšana dažos Latgales un Vidzemes apvidos. *Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu un etnogrāfu 1981. un 1982. gada pētījumu rezultātiem*. Rīga: Zinātne, 77.–82. lpp.

Reķēna, A. (1975) *Amatniecības leksika dažās Latgales dienvidu izloksnēs un tās sakari ar atbilstošajiem nosaukumiem slāvu valodās*. Rīga: Zinātne, 285.–315. lpp.

Zalts, K. (1932) Sauszemes satiksmes līdzekļi senajā Latvijā. Grām.: prof. J. Endzelīns (red.) *Latvju tautas daiņas XII*. Rīga: Literātūra, 271.–299. lpp.

Zunde, M. (2003) *Kultūrvēsturisko un dabas objektu dendrohronoloģiskā datēšana un tās perspektīvas Latvijā*. LU promocijas darbs. Rīga.

Historiography and Research Perspectives of Ethnographic Runner-Based Vehicles

Key words: runner-based vehicles, physical sources, written sources, visual sources, interdisciplinarity, experimental ethnography, bent runners, carved runners

Summary

The time period from the 19th to the beginning of the 20th century was notable because of the amount of social, political, and economic change that affected the day-to-day life of peasants. There is notable development of winter transportation in this period from primitive sleds with carved runners to light, elegant sleighs with steam-bent runners. This period ends with the occupation of Latvia and the subsequent collectivization of farming and mechanization of transportation. Sleighs and sleds played a crucial role in the mobility of peasants during the cold (snow) period of the year. They in large part determined the existence of both peasants and manor estates, later also the supply of produce to cities. The article outlines construction methods and differences between sleighs and sleds. Both physical and written source analysis is of notable importance. Modern ethnographic science introduces several innovative challenges for this topic: identifying the materials and technologies used to produce these transport

parts, the causes of damage and solutions for their prevention. The research methodology is interdisciplinary, utilizing ethnographical, historical, art history, folkloristic, historical linguistic, etc. methods. Another essential part of the research process is the use of experimental ethnography and the documentation of this process by the author. Experiments are necessary to restore, improve, and rediscover knowledge about the construction of runner-based transportation vehicles. This knowledge is often not found in written sources due to trade secrets being kept or well-known facts of the time not being recorded.